

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

hbo-bacheloropleidingen

- **Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad Godsdienst**
- **Godsdienst-Pastoraal werk**
voltijd/deeltijd

**Fontys Hogeschool Theologie
Levensbeschouwing**

**De kracht van
kennis.**

BEOORDELINGSRAPPORT

Beperkte opleidingsbeoordeling

hbo-bacheloropleidingen

- **Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad Godsdienst**
- **Godsdienst-Pastoraal werk**
voltijd/deeltijd

Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing

CROHO nrs.: 35441 en 35146

Hobéon Certificering

Datum:

25 april 2016

Auditpanel

Drs. R.B. van der Herberg
Dr. P. Vermeer
Dr. P. de Haan
A Bolhuis

Secretaris

Drs. G.W.M.C. Broers

INHOUDSOPGAVE

1.	BASISGEGEVENS	1
2.	SAMENVATTING	5
3.	INLEIDING	7
4.	OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN	9
4.1.	Beoogde eindkwalificaties	9
4.2.	Onderwijsleeromgeving	13
4.3.	Toetsing	19
4.4.	Gerealiseerde eindkwalificaties	22
5.	ALGEMEEN EINDOORDEEL	25
6.	AANBEVELINGEN	27
BIJLAGE I	Scoretabellen	29
BIJLAGE II	Programma	31
BIJLAGE III	Lijst geraadpleegde documenten	35
BIJLAGE IV	Overzicht auditpanel	37

1. BASISGEGEVENS

NAAM INSTELLING	Fontys Hogescholen
status instelling	bekostigd
resultaat instellingstoets kwaliteitszorg	Positief. Besluit NVAO/20132883/LL d.d. 5 september 2013
NAAM OPLEIDINGEN (zoals in croho)	B Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in Godsdienst B Godsdienst-pastoraal Werk
registratienummer croho	35441 35146
domein/sector croho	Onderwijs Gedrag en maatschappij
oriëntatie opleiding	hbo
niveau opleiding	bachelor
graad en titel	B. Teacher Education in Religion B. Theology
aantal studiepunten	240 EC
afstudeerrichtingen	-
locatie	Utrecht
variant	Voltijd en deeltijd
onderwijstaal	Nederlands
datum audit / opleidingsbeoordeling	4 december 2015
contactpersoon opleiding	De heer F. Greve f.greve@fontys.nl

Basisgegevens **hbo-bachelor leraar vo 2^e graad Godsdienst (LGL)** voltijd, deeltijd

bron: *Progress.net*

peildatum: 20 juni 2015

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		-	0	2	5	5
▪ deeltijd		3	-	-	2	5
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ¹	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd			0%	100%	40%	80%
▪ deeltijd		33%		0%	50%	60%
uit de hoofdfase ²				2009	2010	2011
▪ voltijd				-	-	-
▪ deeltijd				50%	-	-
rendement (percentage) ³				2008	2009	2010
▪ voltijd en deeltijd				44%	67%	-
opleidingsniveau docenten (percentage) ⁴			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			-	62%	38%	
docenten (aantal en fte) Docent-student ratio bedraagt 1:23						
▪ voltijd, deeltijd			N=19; 4,8 fte			
contacturen (aantal) ⁵			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			12. 8	9. 6	8. 6	8. 6

¹ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

² Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

³ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁴ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

⁵ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Basisgegevens **hbo-bachelor Godsdienst Pastoraal Werk (GPW)** voltijd, deeltijd

bron: *Progress.net*

peildatum: 20 juni 2015

instroom (aantal)	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		3	3	4	6	9
▪ deeltijd		9	14	6	6	7
uitval (percentage)						
uit het eerste jaar ⁶	2008	2009	2010	2011	2012	2013
▪ voltijd		33%	67%	75%	33%	33%
▪ deeltijd		30%	54%	29%	33%	13%
uit de hoofdfase ⁷				2009	2010	2011
▪ voltijd				50%	100%	0%
▪ deeltijd				43%	33%	20%
rendement (percentage) ⁸				2008	2009	2010
▪ voltijd en deeltijd				38%	24%	25%
opleidingsniveau docenten (percentage) ⁹			Bachelor	Master	PhD.	
▪ voltijd, deeltijd			-	62%	38%	
docenten (aantal en fte). Docent-student ratio bedraagt 1:23						
▪ voltijd, deeltijd			N=19; 4,8 fte			
contacturen (aantal) ¹⁰			1 ^e jaar	2 ^e jaar	3 ^e jaar	4 ^e jaar
▪ voltijd, deeltijd			12, 8	9, 9	8, 6	8, 6

⁶ Het aandeel van het totaal aantal bachelorstudenten (eerstejaars ho) dat na één jaar niet meer bij de opleiding staat ingeschreven, zo mogelijk voor de laatste zes cohorten.

⁷ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat in de nominale studieduur zonder het diploma te hebben behaald alsnog uitvalt uit de opleiding, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁸ Het aandeel van de bachelorstudenten die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de opleiding inschrijven (herinschrijvers) dat het bachelordiploma haalt in de nominale studieduur + één jaar, zo mogelijk voor de laatste drie cohorten.

⁹ Het aandeel docenten (onderwijzend personeel) met een hbo, master en PhD in het totaal aantal docenten (onderwijzend personeel).

¹⁰ Het gemiddeld aantal klokuren per week aan geprogrammeerde contacttijd, voor ieder jaar van de opleiding.

Ten geleide

Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing (hierna: FHTL), biedt op haar locatie Utrecht drie (deel)opleidingen aan. Dit zijn de bacheloropleidingen Leraar vo 2^e graad Godsdienst (in de terminologie van Fontys Hogeschool: Leraar Godsdienst Levensbeschouwing, (hierna: LGL) en de bacheloropleiding Godsdienst-Pastoraal werk (hierna: GPW) en de Master Leraar Godsdienst. De masteropleiding valt buiten het bereik van de audit en daarmee van deze verslaggeving.

In de voorliggende rapportage beschrijft het auditpanel zijn bevindingen naar aanleiding van de audit van de bacheloropleidingen LGL en GPW. Beide bacheloropleidingen kennen een curriculum dat voor een belangrijk deel overlap vertoont. Daarom is er voor gekozen om één accreditatierapport te schrijven. Daar waar van belang, maakt het auditpanel in zijn bevindingen, weging en oordeel per standaard een onderscheid tussen LGL en GPW en tussen voltijd en deeltijd. Voorafgaand aan de audit FHTL, vonden de audits plaats voor de tweedegraads lerarenopleidingen Fontys te Tilburg. Het panel heeft ook daarin geparticipeerd. Belichtingen, zienswijzen en generieke aspecten uit die audits heeft het auditpanel ook benut bij de beoordeling van de FHTL.

2. SAMENVATTING

De bacheloropleiding Leraar voortgezet onderwijs 2^e graad Godsdienst (Leraar Godsdienst Levensbeschouwing, hierna: LGL) leidt studenten op voor leraar godsdienst/levensbeschouwing in het vo en het mbo. Afgestudeerden zijn bevoegd om les te geven aan de onder- en bovenbouw van het vmbo, de onderbouw van havo en vwo en aan beroeps- en volwasseneducatie.

De bacheloropleiding godsdienst-Pastoraal werk (hierna: GPW) leidt op voor functies binnen het pastoraat (kerkelijke context) en de geestelijk verzorging. Afgestudeerden zijn werkzaam binnen parochies of gemeenten maar ook op functies als geestelijke verzorger binnen ziekenhuizen en/of zorginstellingen. De opleiding geeft aan dat binnen zorginstellingen voor afgestudeerde GPW'ers de 'meest reële arbeidsmogelijkheden' liggen. Ook kunnen zij aan de slag als ZZP'er voor uitvaartorganisaties, in de reiswereld (met name pelgrimages) advisering van zorginstellingen en de journalistiek.

Beoogde eindkwalificaties

De opleidingen LGL en GPW hanteren voor hun voltijd- en deeltijdvariant een set eindkwalificaties die vakinhoudelijk en voor LGL ook vakdidactisch het bachelorniveau representeren. Met behulp van Dublin Descriptoren en met landelijke referentiekaders maken LGL en GPW duidelijk, dat zij het bachelorniveau representeren. De opleidingen hebben zelf een 'nul-competentie' hieraan toegevoegd: 0) Inhoudelijke competent, en hebben een achtste competentie toegevoegd: viii) Competent in onderzoek.

De opleidingen wijzen er terecht op, dat omstandigheden in beide werkvelden (onderwijs voor LGL en pastoraal werk voor GPW) dermate sterk veranderen, dat een herziening van de set eindkwalificaties nodig is. Positief is dat de opleidingen betrokken zijn bij een landelijk traject dat moet leiden tot herziening van de set eindkwalificaties. Daarin kunnen de onderzoekscomponent en de internationale component nadrukkelijker dan thans het geval is, in de eindkwalificaties meegenomen en geoperationaliseerd worden. Voor beide opleidingen geldt dat de betrokkenheid van het werkveld adequaat is.

Het bovenstaande in aanmerking nemend, komt het auditpanel voor standaard 1 tot het oordeel 'voldoende'.

Onderwijsleeromgeving

Beide opleidingen, LGL en GPW, leiden op voor op de praktijk gerichte functies.

Het docententeam, dat het auditpanel wat niveau betreft als bovengemiddeld kwalificeert, is vakinhoudelijk goed toegerust om beide opleidingen te verzorgen. Wel zijn de werkdruk en de betrokkenheid van docenten met een heel kleine aanstelling een punt van aandacht. Mede gelet op het takenpakket van docenten, nu en in de nabije toekomst, moeten de opleidingen op dit punt maatregelen nemen. LGL en GPW beschikken over een voltijd- en deeltijdcurriculum dat op hoofdlijnen identiek is en dat bestaat uit een groot aantal studieonderdelen.

De verscheidenheid aan studieonderdelen maakt wel dat het auditpanel het curriculum als te weinig samenhangend kwalificeert. De vakdidactische component binnen LGL en de pastorale component binnen GPW zijn duidelijk uitgewerkt. Wel verdient de onderzoekslijn in beide curricula nadrukkelijk aandacht. De door beide opleidingen gebruikte literatuur representeert het bachelorniveau, de studiebegeleiding is adequaat vormgegeven en onderscheidt voltijd- en deeltijdstudenten. De kwaliteit van de instroom 'monitort' de opleidingen door intake-gesprekken en door op gezette tijden met de student de studievoortgang te bespreken. De voorzieningen, huisvesting en materiële voorzieningen, zijn op hoofdlijnen voldoende.

Gelet op de kwaliteit van het docententeam en de wijze waarop de opleidingen het curriculum hebben uitgewerkt en vormgegeven, met als aandachtspunten de verdieping van de onderzoekscomponent in het curriculum en het weinig samenhangende karakter ervan, komt het auditpanel tot het oordeel 'voldoende' voor standaard 2.

Toetsing en beoordeling

De opleidingen beschikken over een examencommissie, een toetscommissie en een toets-beoordelingscommissie die hun taken op een voor de opleidingen inzichtelijke en relevante wijze uitvoeren. De drie commissies vormen voor de opleidingen daarmee belangrijke aanspreekpartners op het terrein van de borging van de kwaliteit van toetsen. Op een enkel punt kan de examencommissie haar werkzaamheden nog aanscherpen, met name daar waar het de bewaking van het niveau van de eindwerken betreft. De opleidingen geven aan, dat toetsing en beoordeling hun voortdurende aandacht hebben en dat, waar nodig, zij dit tijdig bijstellen. Na een flink aantal verbeteringen te hebben doorgevoerd sinds 2011/2012, beschikken de opleidingen over een toetssystematiek die helder is uitgewerkt. De kwaliteit van de toetsen beoordeelt het auditpanel als voldoende.

Het auditpanel komt op grond van bovenstaande bevindingen tot een oordeel 'voldoende' voor standaard 3.

Gerealiseerd niveau

De opleidingen kennen een afstudeertraject dat bestaat uit een stage, een afstudeeronderzoek en een assessment. Het auditpanel stelt vast dat deze onderdelen passend zijn voor het vaststellen van het door de student bereikte eindniveau. Het auditpanel heeft alle beschikbare afstudeerproducten van LGL en GPW bestudeerd en beoordeeld. Het aantal bestudeerde LGL afstudeerproducten was echter te gering om een gefundeerd oordeel te kunnen geven. Voor GPW geldt, dat het auditpanel in meer dan tien procent van het totaal aantal beschikbare afstudeerproducten het bachelorniveau onvoldoende overtuigend vond. Ten tijde van de audit waren de opleidingen bezig de onderzoekscomponent verder te integreren in het curriculum hetgeen moet leiden tot een verbetering van de afstudeerproducten en daarmee tot de noodzakelijke verhoging van het afstudeerniveau.

Het auditpanel beoordeelt standaard 4 als 'onvoldoende' voor GPW met het advies deze opleiding de gelegenheid te bieden om binnen een redelijke hersteltermijn de noodzakelijke verbeteringen te realiseren en de reeds ingezette verbetering af te ronden en door te zetten. Voor LGL kan het auditpanel geen oordeel geven over standaard 4, gelet op het zeer beperkt aantal door haar bestudeerde afstudeerproducten waardoor een gefundeerde bepaling van het eindniveau niet mogelijk was.

Algemene conclusie

Overwegende dat het auditpanel het gerealiseerde niveau van GPW als onvoldoende kwalificeert, maar de opleiding al bezig is met verbetermaatregelen, stelt het auditpanel de NVAO voor deze opleiding een herstelperiode toe te kennen.

Voor LGL geldt, dat het aantal afstudeerproducten te gering was om voor deze opleiding een gefundeerd oordeel te kunnen geven over het gerealiseerde niveau. Het auditpanel stelt aan de NVAO voor, haar accreditatiebesluit over LGL aan te houden tot het auditpanel ook van deze opleiding voldoende afstudeerproducten heeft bestudeerd, om op basis daarvan een oordeel te kunnen geven over het gerealiseerde niveau.

Den Haag, 25 april 2016

drs. R.B. van der Herberg,
voorzitter

drs. G.W.M.C. Broers,
secretaris

3. INLEIDING

Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing (hierna: FHTL) is één van de 29 instituten van Fontys. Zij is gevestigd in Utrecht en beschikt daar over een eigen pand. Studenten kunnen op deze locatie twee bacheloropleidingen (LGL en GPW) en één masteropleiding (Leraar Godsdienst) volgen. De bacheloropleidingen, LGL en GPW, zijn onderwerp van accreditatie en daarmee onderwerp van de voorliggende rapportage. Daarnaast biedt de hogeschool nog twee minoren aan, eveneens op het terrein van godsdienst en levensbeschouwing. GPW en LGL voert FHTL deels gezamenlijk uit. Het gemeenschappelijk curriculum van GPW en LGL kenmerkt zich door een nadruk op de rooms-katholieke theologie beoefening.

FHTL profileert zich naar buiten toe als een op de praktijkgerichte hogeschool met 'een sterke binding van onderzoek en onderwijs'. Verder werkt zij nauw samen met de Tilburg School of Catholic Theology, met name als het gaat om de 180 ec's kerkelijk baccalaureaat.

De opleidingen zijn voor het laatst gevisiteerd in 2009 waarbij alle standaarden met een score 'voldoende' zijn beoordeeld. Het accreditatierapport dat is opgesteld na deze visitatie, bevatte een aantal aandachtspunten voor de opleiding. Vatten wij de belangrijkste aandachtspunten en het vervolg dat de opleidingen hieraan hebben gegeven, samen.

- De opleidingen konden de interactie met het werkveld wat omvang betreft versterken. Zij beschikken thans over werkveldcommissies, zij bezoeken frequenter stageadressen (van twee naar drie keer per studiejaar) en overleggen jaarlijks met de stagebegeleiders. Recent zijn er stagehandleidingen opgesteld. De opleidingen zijn van mening, dat de huidige bespreking van stagiair(e)s en stageplekken in de stagestaf nog verdere formalisering verdient.
- De opleidingen konden hun instromende studenten beter voorbereiden op de nadruk binnen de opleidingen op reflectie. Ook konden de opleidingen hun aansluiting op de vooropleiding van de student beter monitoren. De opleidingen bieden aspirant studenten thans de gelegenheid om vooraf kennis te maken met de opleidingen, de werkwijze en de gehanteerde onderwijsvormen. Er is een studiekeuzecheck voor studenten en de begeleiding van studenten is geïntensiveerd.
- Het auditpanel in 2009 adviseerde de examencommissie om in haar verslag ook aandacht te besteden aan het niveau van een afstudeercohort. De examencommissie kan een uitspraak doen over het niveau van het betreffende afstudeercohort.
- De werkdruk onder docenten was hoog. Het auditpanel stelde voor om het taakplanningsmodel 'kritisch' te analyseren, het aantal rollen van docenten te beperken en om vernieuwingsacties 'strakker' te positioneren. De werkdruk is ook nu nog steeds hoog, zo stellen de opleidingen vast. Wel is de taakplanning 'inzichtelijk gemaakt' en is duidelijk hoeveel tijd docenten besteden aan (onderwijs)taken. De opleidingen geven aan dat 'hierdoor acceptatie is ontstaan van de werkdruk'.
- De opleidingen moeten zich 'kritisch bezinnen' op het aantal formele evaluaties. De opleidingen hebben vervolgens de evaluatiecyclus 'sterk vereenvoudigd' waarbij zij iedere onderwijsmodule evalueren en overige evaluaties niet meer plaatsvinden.

In het algemeen stelt het auditpanel vast dat er sinds 2009 verbeterlagen zijn gemaakt door een betere beschrijving van procedures, door ontwikkeling van de onderzoeksleerlijn (voor 2010 was er geen praktijkgericht onderzoek), doordat de personele formatie uit grotere aanstellingen bestaat. De samenwerking met FLOT moet nog zijn vruchten afwerpen als het gaat om kalibreren van toetsen en afstudeerwerken.

4. OORDELEN OP HET NIVEAU VAN DE STANDAARDEN

4.1. Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat inhoud, niveau en oriëntatie betreft geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting NVAO: De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau (bachelor-master) en oriëntatie (hbo-wo) binnen het Nederlands kwalificatieraamwerk. Zij sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding.

Bevindingen

Profilering, inbedding en ontwikkelingen

Beide opleidingen profileren zich door in hun onderwijs de nadruk te leggen op de rooms-katholieke theologie beoefening. In 2010 is FHTL door de Congregatie voor het Katholieke Onderwijs erkend als Hoger Instituut voor Godsdienstwetenschappen. Voor afgestudeerden betekent dit dat zij bij hun afstuderen een bachelorgetuigschrift ontvangen en een 'kerkelijk baccalaureaat in de Godsdienstwetenschappen' dat internationaal erkend is en wordt afgegeven door de Tilburg School of Catholic Theology.

De opleiding stelt vast, dat er een verandering plaatsvindt in het beroepsperspectief van met name afgestudeerde GPW'ers. Hun rol verschuift meer-en-meer naar die van een ZZP'er op het terrein van levensbeschouwelijk werk omdat zij minder dan thans het geval is, en dit beeld werd tijdens de audit bevestigd door de bisschoppelijk gedelegeerde, binnen parochies werkzaam zijn. Verder is er sprake van een verschuiving naar geestelijke verzorging waardoor afgestudeerde bachelors werk vinden binnen de gezondheidszorg. Ook is een verandering waarneembaar in de richting van levensbeschouwelijke ondersteuning, uitvaartverzorging en spirituele centra. Voor LGL geldt dat er sprake is van een terugloop in het aantal docenten dat godsdienst en/of levensbeschouwing doceert. LGL anticipeert hierop door het vak zowel vakinhoudelijk als vakdidactisch te versterken en daarbij samen te werken met andere hoger onderwijsorganisaties.

Binnen het werkveld pastoraat en geestelijke verzorging is een tendens waarneembaar, dat daar waar in het verleden vastgehouden werd aan master als minimumniveau, we thans zien dat er steeds meer bachelorafgestudeerden werk vinden, binnen en buiten de kerk. Deze ontwikkeling wordt doorkruist door de afname van het aantal vacatures in parochies überhaupt. De bisdommen Rotterdam en Breda, zo bleek tijdens de audit, nemen incidenteel bachelor afgestudeerden aan onder voorwaarde dat zij doorgroeien naar het masterniveau. Een beperkt aantal afgestudeerden van de GPW-opleiding is doorgestroomd naar de master GPW opleiding.

Eindkwalificaties

De eindkwalificaties die beide opleidingen als uitgangspunt hanteren bij het onderwijs, gelden voor zowel de voltijd- als de deeltijdvariant van LGL en GPW.

LGL

Het auditpanel stelt vast, dat de opleiding de landelijk vastgestelde en in Algemene Maatregel van Bestuur bij Wet op de beroepen in het hoger onderwijs (Wet BIO) vastgelegde competenties hanteert. Deze zijn onder begeleiding van de Stichting Beroepskwaliteit Leraren (SBL) tot stand zijn gekomen. Op landelijk niveau is via een matrix aangetoond hoe de vijf Dublin Descriptoren tot uiting komen in deze zogenoemde zeven SBL-competenties. De zeven SBL-competenties betreffen: i) interpersoonlijk competent, ii) pedagogisch competent, iii) vakinhoudelijk en didactisch competent, iv) organisatorisch competent, v) competent in het samenwerken met collega's, vi) competent in het samenwerken met de omgeving en vii) competent in zelfreflectie en ontwikkeling. De opleidingen LGL en GPW hebben hier zelf een 'nul-competentie' aan toegevoegd: 0) Vakinhoudelijke competent. Ook is een achtste competentie toegevoegd: viii) Competent in onderzoek.

GPW

De student die afstudeert op het terrein van GPW vervult in het werkveld vooral functies binnen de geestelijke verzorging en op het terrein van pastoraal werk. De Utrechtse opleiding gaat uit van de landelijk vastgestelde set eindkwalificaties. Op landelijk niveau onderscheiden de opleidingen twaalf competenties die zijn onderverdeeld in drie taakgebieden:

Competenties behorend bij het religieus-agogisch handelen:

- Hermeneutisch competent
- Pastoraal competent
- Liturgisch competent
- Missionair competent
- Educatief competent
- Agogisch competente
- Communicatief competent

Het werken binnen of vanuit de organisatie:

- Organisatorisch competent
- Competent in samenwerken
- Competent in leidinggeven

Het werken aan eigen professionalisering en die van de beroepsgroep

- Competent in persoonlijk en spirituele ontwikkeling
- Competent in professionalisering

De opleiding heeft vervolgens de volgende eindkwalificaties geformuleerd:

- Inhoudelijk competent
- Hermeneutisch competent
- Pastoraal competent
- Liturgisch competent
- Missionair competent
- Educatief competent
- Agogisch competent
- Communicatief competent
- Persoonlijk competent
- Competent in onderzoek

De opleiding heeft de competenties binnen de taakgebieden 'het werken binnen of vanuit de organisaties' en 'het werken aan de eigen professionalisering en die van de beroepsgroep' verder geoperationaliseerd in opleidingsindicatoren. Voorbeelden hiervan zijn.

- De afgestudeerde kan bijdragen aan het behalen van gemeenschappelijke doelen in groepen en samenwerkingsverbanden (agogisch competent).
- De afgestudeerde is in staat de wijze van samenwerking met collega's en andere organisaties en instellingen te motiveren en te verantwoorden (agogisch competent).
- De afgestudeerde levert een bijdrage aan een interreligieuze dialoog (missionair competent).

- De afgestudeerde kan benoemen welke waarden en normen een rol spelen in de eigen beroepsethiek en welk gedrag daaruit voortvloeit (persoonlijk competent).
- De afgestudeerde begeleidt individuen en groepen in hun leerproces (educatief competent).
- De afgestudeerde kan individuen motiveren in hun religieuze leervragen, daagt hen uit en begeleidt hen waar nodig zodat zij in staat zijn het eigen leer- en vormingsproces te sturen (educatief competent).

De opleiding wijst er op dat zij lange tijd heeft vastgehouden aan een competentieprofiel dat aansluit bij het werken binnen parochies. Gelet op het feit dat GPW'ers steeds meer buiten parochies werkzaam zijn, zoekt de opleiding meer aansluiting bij de landelijke opleidingskwalificaties. Voor GPW geldt dat zij de opleidingskwalificaties beter kan afstemmen op de landelijke opleidingskwalificaties, een proces dat nog niet is afgerond. De onderzoekscomponent verdient meer nadruk binnen de set eindkwalificaties, voorzien van een goed hanteerbare operationalisering. Ook voor de thans gebruikte eindkwalificaties geldt dat deze duidelijker verwoord en beschreven kunnen worden. Het auditpanel stelt vast dat de opleidingen LGL en GPW op een adequate wijze de beoogde eindkwalificaties hebben gekoppeld aan de Dublin Descriptoren en het kwalificatieraamwerk voor het hoger onderwijs. Positief is dat de opleiding zich inzet binnen de kaders van het Landelijk OpleidingsOverleg, GPW en het Brancheoverleg Godsdienst-Pastoraal werk, om een nieuw landelijk beroepsprofiel te formuleren.

Internationalisering

Fontys heeft een internationaliseringsbeleid opgesteld, dat voor al haar opleidingen en dus ook voor FHTL geldt. Daarin is vastgelegd dat studenten de mogelijkheid moeten krijgen competenties te ontwikkelen binnen een internationale en interculturele context. Het 'kijkkader internationalisering' uit 2015 geeft docenten richtlijnen voor de concretisering van de interculturele competenties in de opleidingsprogramma's, zoals het gebruik maken van inzichten en concepten uit de internationale literatuur, internationale stages en het verblijf in het buitenland. Het auditpanel stelt vast dat de internationale component in de eindkwalificaties ontbreekt. In een nieuw landelijk profiel, voor zowel LGL als GPW, moet dit opgenomen worden. De opleidingen wijzen er in dit verband op, dat zij de 'samenwerking en uitwisseling met andere (inter)nationale partnerinstellingen wil uitbreiden'. Een goed initiatief, dat het auditpanel ondersteunt. De opleiding stimuleert de mogelijkheid tot een buitenland-minor, gebruikt internationale literatuur (al dan niet vertaald), biedt buitenlandse excursies aan en heeft overleg met buitenlandse hogescholen/universiteiten op diverse vakgebieden.

Betrokkenheid werkveld

Beide opleidingen beschikken sinds het studiejaar 2014-2015 over een Raad van Advies. Hierin hebben zitting een hoogleraar van de TST, een universitair hoofddocent, een hulpbisschop en een voormalige docent van de FHTL. Zij komen twee keer per jaar bijeen waarbij de directeur en de adjunct-directeur van de opleidingen als toehoorder aanwezig zijn. Verder zijn er, zoals hierboven aangegeven, contacten met het aartsbisdom Utrecht.

In landelijk verband neemt de LGL-opleiding deel aan het landelijk vak-overleg van docenten godsdienst levensbeschouwing en kent LGL een werkveldcommissie. De werkveldcommissie volgt kritisch de katholieke theologische invulling van het curriculum.

Voor GPW geldt dat er zes-wekelijks overleg plaatsvindt met andere theologie-opleidingen binnen de kaders van het landelijk opleidingsoverleg. De adjunct-directeur en docentleden overleggen twee keer per jaar met vertegenwoordigers uit diverse pastorale werkvelden (werkveldcommissie GPW). Ten slotte werkt FHTL samen met de priesteropleiding van het aartsbisdom Utrecht. Het auditpanel stelt vast dat de opleidingen beschikken over voldoende contacten in de werkvelden.

Weging en Oordeel

Het auditpanel stelt vast dat de opleidingen LGL en GPW in de varianten voltijd en deeltijd zich in een transitiefase bevinden, geïnitieerd door ontwikkelingen in het werkveld. Dit geldt voor laatstgenoemde sterker dan voor LGL. De opleidingen zijn betrokken bij een landelijk traject dat moet leiden tot een herijking van het beroepsprofiel GPW en hiervan afgeleide opleidingskwalificaties.

Het auditpanel stelt vast dat LGL de landelijk vastgestelde eindkwalificaties als uitgangspunt neemt. Voor GPW geldt dat zij de door haar geformuleerde opleidingscompetenties beter kan afstemmen op de landelijke opleidingskwalificaties. Laatstgenoemde beoordeelt het auditpanel als adequaat maar deze zijn wel aan herziening toe door de veranderingen in het werkveld, met meer aandacht voor het werken buiten parochies en het werken als ZZP'er. De onderzoekscomponent en de internationale component moeten nadrukkelijk en uitgebreider in de kennisbasis uitgewerkt worden.

De betrokkenheid van het werkveld is voor beide opleidingen voldoende: de belangrijkste partijen participeren en de opleidingen nemen deel aan verschillende overlegvormen.

Het bovenstaande in aanmerking nemend, komt het auditpanel voor standaard 1 tot het oordeel 'voldoende'.

4.2. Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting NVAO: De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

Inhoudelijke profilering

In 2010 zijn beide curricula aangepast in verband met de samenwerking met de TST (Tilburg School of Theology) en de erkenning als kerkelijk Hoger Instituut voor Godsdienstwetenschappen. Er bestaat institutioneel contact met het aartsbisdom Utrecht en met de congregatie voor katholieke onderwijs van de rooms-katholieke kerk. Al met al gaat het om 180 EC's die het kerkelijk licentiaat funderen.

Het curriculum is gericht op zowel een brede oriëntatie op het vakgebied LGL en GPW als op de kennis van levensbeschouwelijke inhoud. Voor beide opleidingen geldt dat zij niet alleen een 'sterke' oriëntatie kennen op het terrein van theologie, maar ook aan wijsbegeerte een belangrijke plaats toekennen. De opleidingen kenmerken zich verder door een 'goed evenwicht tussen het aanleren van toe te passen theologische kennis en vaardigheden enerzijds en de persoonlijke ontwikkeling (*Bildung*) van de student als basis voor het uitoefenen van het beroep anderzijds'. De opleidingen geven hun studenten de ruimte om vanuit een eigen visie invulling te geven aan het vak, rekening houdend met de identiteit van de instelling waar ze stage lopen.

Inhoud en vormgeving curriculum

Vanaf het cohort 2010 volgen studenten een nieuw curriculum. De beide opleidingen hebben de eindkwalificaties voldoende verankerd in het curriculum en daarbij de relatie zichtbaar gemaakt tussen de kennisbasis en de verschillende onderwijseenheden. Het auditpanel stelt vast dat de opleidingen erg veel vakken aanbieden, een gevolg van de door het auditpanel als te weinig samenhangend gekwalificeerde kennisbasis. Het auditpanel ziet zich in zijn mening bevestigd door studenten die soms moeite hebben de samenhang te herkennen tussen de verschillende studieonderdelen, door de grote diversiteit aan vakken en disciplines.

Alle tweedegraads lerarenopleidingen van Fontys (en dit geldt hier ook voor GPW), laten in de zogenoemde CLOTS-schema's¹¹ zien wat de samenhang is tussen competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten. Daarmee borgen zij dat de studenten aan het einde van hun studie alle eindkwalificaties hebben kunnen ontwikkelen. Er is een CLOTS-schema voor de SBL-competenties, een CLOTS-schema voor de generieke kennisbasis en een CLOTS-schema per opleiding met de vakspecifieke kennisbasis. Deze CLOTS-schema's zijn inzichtelijk uitgewerkt, zo stelt het auditpanel vast en zijn richtinggevend voor de doelstellingen en voor de inhoud van beide curricula.

¹¹ De letters van CLOTS staan voor de termen: competenties, leerdoelen, onderwijsprogramma's, toetsen en studiepunten

De propedeuse en daarna

De FHTL biedt beide opleidingen in voltijd en deeltijd aan. Zij hebben een gemeenschappelijke propedeuse. In de propedeuse maken studenten kennis met beide werkvelden, lopen studenten een oriënterende stage en bereidt de onderwijsmodule *Beroepsoriëntatie* studenten voor op een definitieve keuze aan het eind van het eerste studiejaar voor LGL of voor GPW. Beide opleidingen kennen een semestersysteem waarbij ieder semester bestaat uit twee blokken van acht weken. De student sluit elk blok af met een tentamen.

Tijdens de propedeuse bouwen studenten hun theologische basiskennis op; in de jaren daarna vindt vakinhoudelijke verdieping plaats. In de laatste fase van de studie is er sprake van verdieping in vakinhoudelijke kennis in relatie tot de beroepspraktijken LGL óf GPW. De opleidingen geven aan dat hun curricula 'intrinsiek internationaal georiënteerd' zijn 'gezien de Roomse erkenning'. Het auditpanel merkt op dat de opleidingen op dit terrein, internationalisering, nog een inspanning kunnen leveren door dit in een nieuw landelijk profiel op te nemen (het auditpanel heeft hier eerder op gewezen onder standaard 1).

Naarmate de student vordert in zijn studie, neemt niet alleen zijn kennis toe en dient hij complexere vraagstukken te beantwoorden, maar neemt ook de zelfsturing toe. Dit laatste betekent dat de student steeds meer verantwoordelijkheid draagt voor zijn leerproces.

In het eerste semester van het tweede jaar volgen studenten een minor. De opleidingen adviseren studenten daarbij om een minor te volgen die in het verlengde ligt van hun major. Studenten volgen dit advies veelal op. Voorbeelden van deze minoren zijn 'Diversiteit en Levensbeschouwing' en 'R.K. Godsdienstig Vormingsonderwijs'. In een aparte kleine studiegids zijn deze minoren beschreven en uitgewerkt.

LGL curriculum

Binnen LGL volgt de student onderwijs binnen een 'interlevensbeschouwelijke setting'. Doel is: 'het leren herkennen van de levensbeschouwelijke invalshoek en het levensbeschouwelijke gesprek'. De opleiding biedt studenten de 'handvatten' waarmee zij vervolgens leerlingen kunnen leren levensbeschouwingen te 'verstaan' (daarvandaan het studieonderdeel *Hermeneutiek* in het eerste studiejaar) en te begrijpen. Tevens moet de student in staat zijn om deze levensbeschouwingen een plek te geven binnen een historische en de hedendaagse context. Studenten leren lessen te ontwerpen, ontwikkelen zelfstandig lesmateriaal waarbij zij feedback krijgen van zowel de docent als van medestudenten. Toepassing van ict is hierbij wel een aandachtspunt, aldus het auditpanel. Dit vindt expliciet plaats in het vak "Onderwijs en Media" jaar 4 en daarnaast binnen training (vak)didactiek.

Bestudering van het LGL curriculum voor voltijd en deeltijd laat zien dat de opleidingen beroepsgerelateerde vakken en inhoudelijke vakken onderscheiden. Tot de eerste vakken horen bijvoorbeeld studieonderdelen zoals: Beroepsoriëntatie, Gespreksvaardigheden, Training vakdidactiek, Analyse lesmethodes en Algemene en vakdidactiek. Tot de inhoudelijke vakken behoren: Kerk- en Theologiegeschiedenis, Religie en levensbeschouwing, Exegese, Inleiding spiritualiteit en bronnen. Het auditpanel stelt vast dat het curriculum inhoudelijk zeker interessant is met boeiende studieonderdelen. Wel laat het curriculum door de veelheid en breedte van de studieonderdelen te weinig samenhang zien. De beroepsgerelateerde vakken zijn goed gekozen en relevant voor het vakgebied LGL.

GPW curriculum

Binnen de GPW opleidingen staat 'het begeleiden van mensen bij hun levensbeschouwelijke ontwikkeling centraal'. De opleiding leert studenten een 'open houding' zodat zij 'niet met een gesloten mensbeeld het beroep in gaan'. Studenten moeten in staat zijn goed te luisteren en daarbij 'het verhaal' van een ander herkennen. De opleiding geeft aan dat dit van studenten een grote mate van flexibiliteit, van 'perspectiefwisseling', vraagt op terreinen zoals zingeving en ethiek.

Wijsbegeerte vormt een belangrijk deel van het curriculum hetgeen eisen stelt aan het abstractievermogen van studenten. Studenten geven aan dat de studie interessant is maar op onderdelen wel zwaar.

Het curriculumoverzicht GPW voor voltijd en deeltijd laat eenzelfde breedte zien als dat van LGL, waarbij er een grote mate van overeenkomst is in de inhoudelijke vakken tussen beide opleidingen. De verschillen tussen LGL en GPW zit vooral in de beroepsgelateerde vakken. Legt LGL daarbij de nadruk op didactische vakken (zie boven), GPW legt binnen de beroepsgelateerde vakken nadruk op studieonderdelen zoals Liturgie, Contextueel opbouwwerk, Parochie-catechese, Categorieel pastoraat en Diaconie. Het auditpanel is van oordeel dat de door de GPW gekozen beroepsgelateerde vakken relevant zijn voor het vakgebied en studenten voldoende zicht geven op de inhoud van het beroep pastoraal werk.

Stage

De opleidingen geven studenten de gelegenheid uitgebreid kennis te maken met het werkveld. Dit gebeurt door hen vanaf het eerste studiejaar, nadat zij zich de kennisbasis hebben eigen gemaakt, de gelegenheid te geven om stage te lopen in het werkveld. Het auditpanel onderschrijft de opvatting van de opleidingen dat een stage de context vormt waarin vragen uit de theorie, vakinhoud en methodische kennis en kunde samenkomen.

Het auditpanel is van oordeel dat de opleidingen hun studenten voldoende gelegenheid geven om kennis te maken met het beroepenveld. Dit geldt vanaf de stage in het eerste studiejaar waar het 'verkennen en observeren' centraal staat tot en met de stage in het vierde studiejaar waarin de student 'het zelf moet doen'. Studenten zijn verantwoordelijk voor het zoeken van een geschikte stageplek. De opleidingen beschikken over een stagecoördinator die verantwoordelijk is voor de organisatie van de stage en de kwaliteit van de stageplek. De organisatie van stages is adequaat. De begeleiding van stages in het laatste studiejaar vindt plaats in de vorm van tien supervisiebijeenkomsten. Ook hebben voltijdstudenten recht op vijf individuele sessies supervisie in het laatste studiejaar. Deeltijdstudenten volgen alleen de groepsbijeenkomsten. Positief is dat de opleidingen en hun stagegevers jaarlijks ervaringen uitwisselen om op basis hiervan hun stagebeleid bij te stellen en om de kwaliteit en de actualiteit van de stage-beoordelingscriteria te bespreken. Het auditpanel merkt op dat binnen de werkvelden pastoraat/docent godsdienst-levensbeschouwing stagebegeleiders werkzaam zijn met verschillende (opleidings)achtergronden. Van belang is dat de opleidingen explicieter formuleren aan welke eisen een deskundig stagebegeleider moet voldoen.

Literatuur

De door de opleidingen gebruikte literatuur kwalificeert het auditpanel als relevant. De opleidingen hebben zowel Nederlandstalige als Engelstalige literatuur opgenomen. Wel mist het auditpanel uitgebreide literatuur op het terrein van onderzoek en de theorievormende vakken. Binnen de onderzoekslus gebruiken de opleiding in de studiejaren 1, 2 en 3 een boekje op het terrein van onderzoek dat in het afsluitend jaren als uitgangspunt wordt genomen bij de start van het afstudeeronderzoek.

Onderzoek

De opleidingen sluiten wat de onderzoekscomponent betreft aan bij de visie van 'Andriessen' op het praktijkgericht onderzoek. Uitgangspunt daarbij is dat praktijkgericht onderzoek gericht moet zijn op concrete beroepsproducten. De opleidingen kiezen er voor studenten al in de propedeuse literatuur te laten bestuderen op het terrein van praktijkgericht onderzoek. Dit moet wat het auditpanel betreft intensiever/diepgaander gebeuren door studenten meer gelegenheid te bieden om op een verantwoorde wijze om te gaan met literatuur. In de hoofdfase leert de student het eigen methodisch handelen binnen de beroepspraktijk 'te problematiseren, te onderzoeken en hierover te rapporteren'. Ook op dit punt merkt het auditpanel op dat de opleidingen diepgaander aandacht moeten besteden aan de empirische cyclus.

In het laatste studiejaar moet de student bewijzen dat hij in staat is om een probleem in de beroepspraktijk te signaleren en om vervolgens een onderzoek op te zetten, dit uit te voeren en om op basis van de onderzoeksresultaten 'handelingsalternatieven' te formuleren. Zie standaard 4 voor het oordeel van het auditpanel over het afstudeeronderzoek.

In het verlengde hiervan merkt het auditpanel op, dat verdere integratie van de onderzoeksleerlijn in het curriculum van LGL en GPW noodzakelijk is: de aandacht voor onderzoeksvaardigheden in het curriculum moet sterker. De opleidingen erkennen dit en zijn sinds vorig studiejaar op zoek naar mogelijkheden om deze lijn beter te verankeren in hun curriculum. In de hoofdfase besteden de opleidingen aandacht aan het ordenen, analyseren en het weergeven van onderzoeksgegevens. Van belang is daarbij wel dat de opleiding vervolgens duidelijk aangeeft hoe de student onderzoeksgegevens verzamelt en het begrip 'analyseren' goed operationaliseert. Dit zijn twee aandachtspunten.

Vormgeving

Op het terrein van vormgeving sluiten de opleidingen aan bij het didactisch concept, zoals Fontys/FLOT dit hanteert. Dit betekent voor LGL dat de docent voorbeeldgedrag vertoont en daarbij het principe van *modeling* toepast: hij geeft zelf het goede voorbeeld en de student imiteert dit vervolgens op zijn school.

De opleidingen kennen verschillende onderwijsvormen waarbij activerende onderwijsvormen de boventoon voeren. Een belangrijk element hierbij is het leren luisteren, zo blijkt. Dit geldt in het bijzonder voor GPW (zie hierna). De opleidingen hanteren het voeren van en het luisteren naar gesprekken als een belangrijke didactische werkvorm. Verder hanteren de opleidingen hoor- en werkcolleges, trainingen en practica, werkbegeleiding, studieloopbaanbijeenkomsten en supervisie als didactische werkvormen. De meer vakinhoudelijke colleges krijgen vorm door het voeren van onderwijsleergesprekken. Tijdens werkcolleges structureren docenten de lesstof en verhelderen zij deze. Het volgen van gecombineerde colleges van tweede én derdejaars studenten is een goede manier om studenten van elkaar te laten leren. De vakdidactische colleges geven docenten vorm door instructie waarna een werkcollege volgt en de student individueel of groepsgewijs aan een opdracht werkt.

De opleidingen bieden een aantal studieonderdelen aan in samenwerking met de TST. Recentelijk hanteren de opleiding daarbij een model waarbij de eerste acht weken van een studieonderdeel een docent van TST dit deel verzorgt waarbij de studenten van TST en de FHTL gezamenlijk dit studieonderdeel volgen. Volgens het auditpanel een goed initiatief omdat op deze wijze FHTL studenten ook onderwijs volgen op wo-niveau. Terecht merken de opleidingen wél op dat deze samenwerking niet probleemloos verloopt door de verschillende beginsituaties van beide populaties studenten en het niveau. Ook is er sprake van verschillen in doceerstijl tussen beide groepen docenten. Een aandachtspunt voor de opleidingen om goed te sturen op de didactische kwaliteiten van docenten die aan beide groepen les geven.

Docenten

Het team docenten bestaat uit negentien docenten die bijna vijf fte verdelen. Het kernteam bestaat uit twaalf docenten. Daarnaast zetten de opleidingen op beperkte schaal docenten in afkomstig van TST. Alle docenten hebben een academische achtergrond. Elf docenten zijn gepromoveerd. Voor LGL geldt dat drie docenten werkzaam zijn als docent levensbeschouwing of filosofie in het voortgezet onderwijs. Het auditpanel stelt vast dat de contacten die docenten hebben met het werkveld relevant zijn. Echter, het betreft met name werkveldcontacten binnen Nederland en Vlaanderen. Internationale contacten verdienen meer aandacht.

Een voortdurend punt van aandacht voor de opleidingen vormt de didactische kwaliteit van docenten met een beperkte aanstelling. Dit geldt ook voor de werkdruk die onverminderd hoog blijkt te zijn. De opleidingen bekijken per docent hoe zij de werkdruk beter kunnen spreiden. Vooralsnog, zo stelt het auditpanel vast, is de kwaliteit van het team docenten op orde.

Het aantal docenten kan omhoog om zo de werkdruk beter op te vangen en te spreiden. De opleidingen wijzen er op dat het lastig is om goede jonge docenten te vinden. De opleidingen kunnen meer aan teamvorming doen door ook docenten met een kleine aanstelling uit te nodigen voor docentvergaderingen en hen te stimuleren hierbij ook aanwezig te zijn, zodat zij op de hoogte zijn van wat er gaande is binnen de opleidingen en hun binding met de opleidingen wordt versterkt.

Vakspecifieke voorzieningen

FHTL beschikt over een stijlvol pand in de binnenstad van Utrecht, dat past bij de opleidingen die zij aanbiedt. Daarnaast kan zij uitwijken naar een ander pand in de directe omgeving. Een aandachtspunt, zo geven studenten aan, is het gemis aan een in het gebouw aanwezige mediatheek. Studenten hebben via de Fontys applicatie *Biep.nu* toegang tot een groot aantal digitale informatiebronnen. Ook hebben studenten toegang tot academische netwerken én tot de universiteitsbibliotheek van de UU. Studenten blijken van deze laatste mogelijkheid weinig gebruik te maken.

Voor studiemateriaal en informatie over de onderwijsinhoud en onderwijsorganisatie maken de opleidingen gebruik van een eigen digitale leeromgeving. Hier treffen studenten alle relevante informatie aan over de opleidingen. Docenten en studenten vinden de studieresultaten terug in een studievoortgangsprogramma dit hiervoor speciaal is ingericht. Studenten zijn tevreden over deze digitale omgeving.

Instroom en studieloopbaanbegeleiding

Iedere aspirant-student ontvangt een uitnodiging voor een studiekeuzecheck. Verder voeren de opleidingen met studenten een introductiegesprek waarbij zij wederzijdse verwachtingen bespreken en er afstemming plaatsvindt. Voor deeltijders geldt dat zij een intakegesprek hebben waarin de opleidingen checken of deeltijd voor hen een passende en haalbare onderwijsvorm is. Tijdens de propedeuse krijgen studenten op basis van hun prestaties en hun competentieontwikkeling een voorlopig studieadvies, een 'studievoortgangsindicator'. Indien een student in de propedeuse minder dan 50 EC behaalt, volgt een negatief studieadvies en verlaat de student de opleiding.

Propedeusestudenten, voltijd en deeltijd, voeren twee studievoorgangsgesprekken met een studieloopbaanbegeleider. In het eerste gesprek geeft de opleiding een voorlopig studieadvies, gevolgd in het tweede gesprek door een definitief studieadvies. Naast deze individuele gesprekken, nemen studenten ook deel aan groepsbijeenkomsten, voor voltijdstudenten zijn er daarnaast ook nog aparte groepsbijeenkomsten. In de hoofdfase voeren voltijd en deeltijdstudenten nog twee gesprekken met hun studieloopbaanbegeleider, voltijdstudenten nemen dan nog deel aan groepsbijeenkomsten. Studenten zijn over het algemeen tevreden over deze begeleiding. Naast deze formele begeleidingsmomenten, kunnen alle studenten nog extra individuele gesprekken aanvragen.

Weging en Oordeel

Door het aanbieden van beroepsgerelateerde en inhoudelijke vakken, hebben studenten voldoende gelegenheid om hun competenties, (vakspecifieke) kennis en (vakspecifieke) vaardigheden op een steeds hoger niveau te ontwikkelen. Beide curricula beschouwt het auditpanel als relevant maar tevens als beperkt samenhangend. De wijze waarop de vakdidactisch component binnen LGL en de pastorale component binnen GPW is uitwerkt, is adequaat. De onderzoekslijn in beide curricula verdient aandacht: meer inhoudelijke diepgang zonder dat daarbij de complexiteit van het studieonderdeel wezenlijk toeneemt is noodzakelijk.

LGL en GPW zijn twee op de praktijk gerichte opleidingen die verzorgd worden door een betrokken en voor beide vakgebieden goed gekwalificeerd docententeam. Het aantal gepromoveerde docenten is bovengemiddeld voor een hbo-bacheloropleiding.

Op een aantal onderdelen heeft een deel van het docententeam nog professionalisering, met name op vakdidactiek. Dit geldt met name voor docenten met een kleine aanstelling. Het netwerk in het beroepenveld op nationaal niveau is goed, dat op internationaal niveau verdient aandacht.

Gelet op de kwaliteit van het team docenten en de wijze waarop LGL en GPW het curriculum hebben uitgewerkt en vormgegeven, met als aandachtspunten de didactische vaardigheden van een enkele docent, hun internationale oriëntatie en de borging van de onderzoekscomponent, komt het auditpanel tot het oordeel 'voldoende' voor deze standaard.

4.3. Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing

Toelichting NVAO: De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

Sinds 2011/2012 hebben LGL en GPW ingezet op een verbetering van de toetssystematiek en de kwaliteit van toetsen. Wat dit laatste betreft merkt het auditpanel op, dat de opleidingen hierin in belangrijke mate zijn geslaagd. De door het auditpanel bestudeerde toetsen, voor zowel voltijd als deeltijd, representeerde het hbo-niveau. Weliswaar met een aantal aandachtspunten maar zeker op bachelorniveau (zie hierna).

De door de opleidingen gehanteerde toetsvormen zijn adequaat gekozen en beslaan het volledige spectrum van toetsvormen: van kennistoets tot en met een uitgebreid assessment. De student sluit alle studieonderdelen af met uiteenlopende toetsvormen, waarin de student de verworven kennis toepast via casuïstiek of aan de praktijk ontleende opdrachten.

Het auditpanel stelt vast dat er veelal sprake is van betrouwbare toetsen. Voor de toetsen hebben de opleidingen beoordelingscriteria en/of antwoordmodellen opgesteld. De beoordelingscriteria zijn helder, maar deze criteria zijn niet in alle gevallen uitgewerkt met een weging voor het oordeel. Een aandachtspunt voor de opleidingen. De opleiding GPW heeft in de studenthandleidingen beoordelingscriteria opnieuw geformuleerd en verder aangescherpt. Hierdoor zijn studenten beter op de hoogte van wat de opleiding van hen verwacht.

De toetsing van prestatie-indicatoren vindt plaats tijdens stages, de beroepsvoorbereidende vakken en tijdens de afstudeerfase. In de vakinhoudelijke studieonderdelen slagen LGL en GPW er nog minder goed in de indicatoren expliciet te toetsen, zo geeft de opleiding aan. De opleidingen formuleren de indicatoren als praktijkleerdoelen en voor zover de opleidingen deze toetsen zijn deze ook op competentiekaarten vermeld. De bedoeling is dat de indicatoren vervolgens in het assessment worden ingebracht, maar dit lukt niet altijd. De opleiding geeft aan hieraan te werken.

De opleidingen hebben een examencommissie en een toetscommissie. De examencommissie voldoet aan de WHW-eisen. Door het kleine aantal docenten, maken zij deel uit van meerdere commissies. Zo heeft een persoon zitting in zowel de examencommissie als de toetscommissie. Tevens maakt een lid van de examencommissie van FLOT, deel uit van de examencommissie van FHTL. De examencommissie voert structureel overleg met de directie en met de coördinator kwaliteitszorg. De examencommissie heeft de opleidingen enige tijd geleden geadviseerd om het toetsbeleid verder uit te werken in een toetsbeleidsplan, een traject dat inmiddels is gerealiseerd. Hierbij worden zaken zoals toetsmatrijzen, beoordelingscriteria (stageverslagen, toename complexiteit m.b.v. *Bloom 'extended'* in beeld brengen) geadresseerd. Voor juridische expertise kan de FHTL een beroep doen op Fontys hogeschool-brede expertise. Daarnaast beschikt FHTL over een toetsbeoordelingscommissie die steekproefsgewijs toetsen analyseert en de examencommissie adviseert rondom toetsen. Hun bevindingen rapporteert de toetsbeoordelingscommissie rechtstreeks aan de examencommissie.

De procedure rond de benoeming van examinatoren is nog een belangrijk punt van aandacht, evenals de naleving binnen het docententeam van afspraken rond toetsing en examinering. Dit laatste geldt in het bijzonder voor het naleven door docent-examinatoren, van criteria die de opleidingen hanteren bij beoordeling van studentproducten, in het bijzonder afstudeerproducten. Niet alle docenten zijn geschikt om als examinerator op te treden bij het afstuderen. Docenten met een beperkte aanstelling beschikken niet altijd over de gewenste vaardigheden, daar waar het de verantwoording van de wijze van toetsen betreft. Het nieuw ontwikkelde vier-ogenbeleid is mede hierop gericht en moet op dit punt verbetering brengen. Positief is in dit verband tevens dat de opleidingen binnen de kaders van het vier-ogenbeleid ook collega's van andere disciplines laat meekijken bij toetsing. Sinds vier jaar hebben de opleidingen een externe examencommissie-lid en sinds kort twee externe leden.

Het auditpanel is positief over het besluit van de opleidingen om de benoemingsprocedure van examinatoren te verbeteren, een traject dat al 'liep' tijdens de audit, evenals het in teamverband bespreken van een afstudeeronderzoek en de beoordeling ervan. Ook nemen de opleidingen deel aan landelijk kalibreersessies rond afstudeeronderzoeken en laat de opleiding steekproefsgewijs de afstudeerproducten van haar studenten beoordelen door collega's van TST. De opleidingen zullen hun examinatoren beter aansturen zodat er sprake is van een transparante en betrouwbare beoordeling van afstudeerproducten. Verder houden de opleidingen de beoordelingscriteria kritisch tegen het licht. Het door de opleidingen gebruikte beoordelingsformulier onderzoeksaanvraag is helder, de omschrijving van de verschillende aandachtspunten is goed en verhelderend voor de student. De *rubrics* in het beoordelingsformulier zijn duidelijk geformuleerd.

Eigen waarneming van het auditpanel van de toetsen

Het auditpanel heeft verschillende toetsen bestudeerd. Werken we het oordeel van het auditpanel over de toetsen uit op de onderdelen: variatie, complexiteit, beoordeling, relevantie en correctie, dan ontstaat het volgende beeld.

- *Variatie.* Er is sprake van een grote variatie aan toetsen. Zo toetsen de opleidingen op basis van open vragen, eindopdrachten, papers en groepsopdrachten. De toetsen zijn relevant voor de vakgebieden LGL en GPW.
- *Complexiteit.* De bestudeerde kennistoetsen zijn wat diepgang betreft op hbo-bachelorniveau. Wel is er *tussen* toetsen sprake van niveauverschil. Zo was de door het auditpanel bestudeerde toets Wijsbegeerte van een duidelijk veel hoger niveau dan de toets op het terrein van Inleiding kerk- en theologiegeschiedenis. De door het auditpanel bestudeerde opdracht mag uitdagender.
- *Beoordelingswijze.* Er is veelal sprake van individuele beoordeling, al vindt soms (bijvoorbeeld bij groepsproducten) ook groepsbeoordeling plaats. Bij een groepsopdracht moeten studenten ook het samenwerkingsproces zelf beoordelen.
- *Relevantie.* De onderwerpen in toetsen en opdrachten zijn relevant voor de praktijk. Voor een enkele toets geldt dat het auditpanel dit een prima praktijkgerichte toets vond.
- *Correctie.* De beoordelingscriteria zijn duidelijk: bij alle toetsen hanteert de opleiding een antwoord-/nakijkmodel.

Het auditpanel stelt daarnaast vast, dat de toetsen gericht zijn op de belangrijkste onderwerpen binnen de vakgebieden LGL en GPW waarbij de opleiding zowel de theoretische component toetst als de praktijkcomponent. Een paar karakteristieken uit de beoordeling door het auditpanel van verschillende LGL en GPW toetsen.

- Studenten leren een onderwerp uit de kerkgeschiedenis om te zetten in lesmateriaal. Ter afsluiting moeten ze een lessenreeks voor het voortgezet onderwijs maken. Prima.
- De student leert om algemeen didactische en vakdidactische principes toe te passen, hetgeen de opleiding ook daadwerkelijk toetst.
- Er wordt gebruik gemaakt van een inzichtelijke beoordelingsformulier. De beoordeling is transparant.

- De moeilijkheidsgraad van de toetsen is soms te hoog. Ook indien de leerdoelen alleen betrekking hebben op de kenniscomponent, vragen de toetsen om toepassing maar óók om analyse en evaluatie waardoor de validiteit van de toets in het geding is.

Bij één toets stelt het auditpanel vast dat de toets niet aansluit bij voor de student herkenbare leerdoelen. Een leerdoel is kennis van historische methodologie, maar dit wordt niet getoetst.

Weging en Oordeel

De examen- en de toetscommissie vervullen hun taken op een adequate wijze. De toetsbeoordelingscommissie beschouwt het panel als een goede aanvulling op beide hiervoor genoemde commissies. De opleidingen beschikken over een toetssysteem dat op onderdelen nog in ontwikkeling is, i.c. nog verder aangescherpt wordt. De opleidingen hebben zicht op die aspecten welke nog verbetering behoeven en nemen adequate maatregelen, waaronder op het terrein van het niveau van toetsverantwoording bij alle docenten. De kwaliteit van de toetsen van beide opleidingen beoordeelt het auditpanel als voldoende, waarbij op een enkel punt nog winst te behalen valt.

Het auditpanel komt op grond van bovenstaande bevindingen tot een oordeel 'voldoende' voor deze standaard.

4.4. Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting NVAO: Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Studenten van LGL en GPW studeren af op een stage, een afstudeeronderzoek en een assessment. Het werkveld 'waardeert' de kennis en vaardigheden van studenten die bij hen stage lopen of werkzaam zijn. Afgestudeerden, zo blijkt uit werkveldevaluaties, kunnen als zelfstandige beroepsbeoefenaar functioneren. Een klein deel van de afgestudeerden stroomt door naar de masteropleiding die FHTL verzorgt en combineert hierbij baan en studie.

Studenten die afstuderen binnen LGL en GPW dienen ten minste een 'voldoende' te scoren voor de genoemde afstudeereenheden. In een CLOTS-schema (zie standaard 2) presenteren de opleidingen de samenhang tussen leerdoelen van deze afstudeereenheden en het eindniveau van de opleidingen. Zowel vakinhoudelijke als de beroepsvoorbereidende vakken komen tijdens de stage, het afstudeeronderzoek en het assessment aan de orde.

Afstudeercomponent 'stage' en 'assessment'

De stagecomponent van het afstuderen bestaat voor LGL en voor GPW uit 10 EC. De LGL student loopt stage op een onderwijsinstelling (vmbo of onderbouw havo/vwo) en verzorgt hier lessen binnen het tweedegraadsgebied. Tijdens de LIO-stage binnen de startbekwaamheidsfase verzorgen studenten 70 lessen. Zij schrijven een stageverslag waarin zij behalve hun lesverslagen ook hun eigen lesobservaties en die van hun begeleider opnemen. Verder voert de student zijn startbekwaam-opdracht uit waarin de LGL-student een lessenserie beschrijft en deze uitvoert. De student kiest hierbij een onderwerp en concipieert verschillende lessen rond dit thema. Hij laat zien dat hij in staat is om, uitgaande van de 'beginsituatie' van de leerlingen, een serie lessen op hun niveau te ontwerpen en daarbij op een adequate wijze gebruik te maken van didactische hulpmiddelen. Iedere les evalueert hij zelf én met zijn begeleider en bekijkt vervolgens wat de implicaties zijn van de evaluatie voor de volgende les(sen) in de lessenserie. Tijdens het assessment brengt de student deze opdracht in, inclusief de lessen en de beoordeling, als bewijs van het 'startbekwaam zijn'. Volgens het auditpanel een duidelijk vormgegeven en relevant onderdeel van het afstudeerproces.

GPW studenten lopen in hun afstudeerjaar stage die óf een algemeen pastoraal karakter heeft, óf waarbij de student geestelijke zorg verleent. Als eis stelt de opleiding dat er sprake moet zijn van 'directe pastorale/geestelijke activiteiten/begeleiding'. Aan het eind van zijn stage schrijft de student een verslag waarin hij zowel zijn activiteiten als zijn leerproces beschrijft. Samen vormt dit het bewijs van zelfstandig pastoraal kunnen handelen door de student. Stageverslag en de beoordeling vormen een belangrijk onderdeel van de input voor het eindassessment.

Afstudeercomponent 'afstudeeronderzoek'

Het afstudeeronderzoek heeft sinds het cohort 2011 een omvang van 7 EC. Daarvoor was dit 5 EC. Stage en het afstudeeronderzoek hangen zowel bij de opleiding LGL als bij GPW nauw samen: het onderzoeksthema ontwikkelt de student binnen de kaders van zijn stage. Het praktijkgericht onderzoek heeft vanuit LGL een duidelijk vakdidactisch perspectief en vanuit GPW een pastoraal perspectief. Het onderzoek moet praktijkrelevant zijn en de student de mogelijkheid bieden om aan te tonen dat hij over voldoende onderzoekend vermogen beschikt. In de afstudeerhandleiding is informatie opgenomen over de procedures, de beoordelingscriteria, het tijdpad, de begeleiding en de door de student te leveren producten.

In de ontwerpfase beoordelen twee leden van de onderzoekscommissie de onderzoeksopzet. Zij nemen op basis van hun bevindingen en oordeel een *go/no go* beslissing voor de student. Daarbij letten zij op de probleemstelling, de doelstelling, de vraagstelling en de onderzoeksopzet.

Twee beoordelaars beoordelen het onderzoeksverslag, waarbij één beoordelaar de begeleider is van de student. Beide beoordelaars dienen het onderzoeksverslag met ten minste een voldoende te beoordelen. Het eindcijfer is het gemiddelde van beide scores. Ook voor het onderzoeksverslag geldt dat het de input vormt voor het eindassessment.

Het eindassessment als afsluiting van de studie

Het assessment vormt het afsluitend deel van de LGL- en de GPW opleiding. De nadruk ligt daarbij op reflectie. De student moet voor de stage, het afstudeeronderzoek en voor de verschillende vakinhouden een voldoende behaald hebben om te kunnen deelnemen aan het startbekwaamheidsassessment. Dit heeft de vorm van een criteriumgericht interview. Twee door de examencommissie aangewezen examinatoren voeren dit assessment uit. Eén van deze examinatoren is op geen enkele wijze eerder betrokken geweest bij het afstudeertraject van de student.

Voor zijn afstuderen en ten behoeve van het assessment levert de student zijn portfolio in. Dit bestaat uit zijn studieresultaten, drie reflectieverslagen, het stageverslag met beoordelingen, een reflectie op het afstudeeronderzoek en twee casussen bestaande uit een praktijksituatie uit het LGL- of GPW werkveld én een praktijkcasus uit dat werkveld.

Eigen oordeel van het auditpanel over het gerealiseerde niveau

Het auditpanel heeft alle beschikbare afstudeeronderzoeken voor zowel LGL (twee) als voor GPW (tien) bestudeerd. Deze waren afkomstig uit verschillende studie jaren. Alle afstudeerproducten zijn door beide auditoren en de voorzitter van het auditpanel bestudeerd ('zes-ogen' principe). Het auditpanel stelt vast dat zowel de vakinhoudelijke als de vakdidactische en didactische component bij LGL in de afstudeerstage en in het afstudeeronderzoek aan bod komen. De beide door het auditpanel bestudeerde LGL afstudeerproducten en de tien GPW dossiers, kwalificeert het auditpanel als relevant voor respectievelijk de onderwijspraktijk en het vakgebied.

De kwaliteit van de afstudeerproducten LGL en GPW beoordeelt het auditpanel als sterk wisselend. Eén van beide LGL-afstudeerproducten is zeer overzichtelijk en goed uitgewerkt hoewel het geen onderzoek in formele zin betreft. Dit laat onverlet, dat het auditpanel dit afstudeerproduct toch met een ruime voldoende beoordeelt. Met een scherpere vraagstelling en een betere monitoring van het proces rond de vraagstelling, was de onderzoekscomponent beter voor het voetlicht getreden. Bij een enkel afstudeerwerk trof het auditpanel geen probleem-, doel-, of vraagstelling aan.

De onderzoekscomponent verdient bij meer dan tien procent van de GPW afstudeerproducten aandacht. Niet alleen laat dan de vraagstelling te wensen over, ook is de operationalisering van theoretische noties niet altijd adequaat en is de methodologie onduidelijk. De analyse van gebruikte technieken, zoals interviews, is niet altijd even navolgbaar en kritisch. Ook verdient de taalcomponent bij verschillende afstudeerproducten aandacht.

Voor de bestudeerde afstudeerproducten geldt, dat de kwaliteit van de beoordeling wisselend is: van goed te volgen tot en met niet te volgen, waarbij beoordelaars dezelfde manco's signaleren als de leden van het auditpanel maar hier vervolgens geen consequenties aan verbinden bij hun oordeel. De beoordelaars kunnen het beoordelingsformulier en de hierin opgenomen criteria op een consistentere wijze invullen. Dit is nu niet altijd het geval, zo stelt het auditpanel vast.

Het auditpanel stelt vast dat de meest recent afstudeerproducten GPW wat niveau betreft een stijgende lijn laten zien. De opleiding blijkt zich er goed van bewust, dat het niveau van de afstudeeronderzoeken omhoog moet. Zo geeft de opleiding aan, en het auditpanel onderschrijft dit, dat het met name gaat om het verbeteren van de empirische cyclus, waar een goed onderbouwde onderzoeksmethodiek deel van uit maakt passend bij de onderzoeksvraag. Voor LGL was het totaal aantal beschikbare eindwerken te gering om tot een gefundeerd oordeel over het niveau te besluiten.

Positief is het auditpanel over de maatregelen die de opleiding neemt sedert 2014 rond de onderzoekscomponent. Concreet heeft de opleiding in het voorjaar van 2014 de onderzoeksleerlijn in het curriculum opgenomen op basis van de onderzoekscompetentie. De studenten waarvan het auditpanel de afstudeerproducten heeft bestudeerd, hebben deze onderzoekslijn nog *niet of in beperkte mate* gevolgd. Ook is het aantal contacturen afstudeeronderzoek verhoogd.

Recent heeft de opleiding maatregelen genomen rond het transparant maken van het afstudeeronderzoek in de studiehandleiding en de onderzoeksleerlijn meer verbonden met stages. De opleiding gaat verder samenwerken met TST en nauwkeuriger omschrijven wat praktijkgericht theologisch onderzoek impliceert. Ten slotte, en het auditpanel vindt dit belangrijk, vergroot de opleiding de verankering van de onderzoekslijn in het curriculum (zie standaard 2). De opleiding moet de examencommissie nauwer betrekken bij het bewaken van het eindniveau dan thans het geval is.

Weging en oordeel

De opleidingen kennen een afstudeertraject dat bestaat uit onderdelen die passend zijn voor het beoordelen van het eindniveau. Het auditpanel heeft alle beschikbare afstudeerproducten van LGL en GPW bestudeerd en beoordeeld. Het aantal beschikbare bestudeerde LGL eindwerken was te klein om hier een gefundeerd oordeel over te kunnen geven. Voor GPW geldt dat het aantal onvoldoendes hier meer dan tien procent van het totaal aantal beschikbare afstudeerproducten bedraagt. De meer recente GPW-afstudeerproducten tonen op onderdelen al verbeteringen.

Het auditpanel heeft tijdens de audit voldoende aanknopingspunten aangetroffen rond verbetermaatregelen, waarvan er al een aantal in uitvoering waren tijdens de audit, om ervan overtuigd te zijn dat de opleidingen in staat zijn de onderzoekscomponent verder te integreren in het curriculum. Er is binnen deze opleidingen sprake van een 'ontwikkelingsgerichte attitude', een houding die het auditpanel noodzakelijk acht om de toetsing aan te pakken en het niveau van de afstudeerproducten te verhogen naar het niveau van een hbo-bachelor.

Voor LGL merkt het auditpanel op, dat het *niet* mogelijk is om een gefundeerd eindoordeel te geven over het niveau van de afstudeerproducten, gelet op het zeer beperkt aantal beschikbare eindwerken.

Het auditpanel beoordeelt deze standaard voor GPW met een score 'onvoldoende', maar koppelt hier wel het advies aan om de GPW opleiding de gelegenheid te geven binnen een redelijke hersteltermijn de noodzakelijke verbeteringen te effectueren.

5. ALGEMEEN EINDOORDEEL

De opleidingen LGL en GPW van Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing zijn twee op het vakgebied theologie gefundeerde hbo-opleidingen die in aanleg opleiden voor leraar (LGL) en voor pastoraal werk (GPW). Beide opleidingen hanteren een set eindkwalificaties die wat inhoud en niveau betreft op hoofdlijnen arbeidsmarktconform zijn.

De kennis en vaardigheidscomponent zijn duidelijk in het curriculum verwerkt. De onderzoekscomponent verdient nog uitwerking. Het docententeam is vakinhoudelijk goed toegerust om de studieonderdelen te verzorgen, de begeleiding is op orde evenals de voorzieningen. De examencommissie is duidelijk gepositioneerd. Zij is een aanspreekpunt respectievelijk gesprekspartner voor docenten en management.

Het auditpanel vindt het gerealiseerd niveau, na bestudering van de afstudeerwerken voor GPW nog niet over de volle breedte bachelorwaardig. Gelet op deze constatering, kan het auditpanel nog geen voldoende geven voor de opleiding GPW. Het auditpanel heeft er vertrouwen in dat de opleiding GPW, gelet op de reeds ingezette verbeteringen, in staat is binnen afzienbare termijn het niveau van de afstudeerwerken te verhogen. Daarom stelt het auditpanel voor GPW een hersteltermijn voor. Het aantal bestudeerde afstudeerproducten van LGL was te gering om hierover een onderbouwd oordeel te kunnen uitspreken. Het oordeel over LGL, zo stelt het auditpanel voor, kan aangehouden worden totdat er voldoende afstudeerproducten ter beoordeling beschikbaar zijn en voor LGL een afgewogen oordeel mogelijk is.

6. AANBEVELINGEN

Hierna volgt een aantal aanbevelingen van het auditpanel aan de opleiding.
Deze aanbevelingen staan los van onze bevindingen die wij hiervoor beschreven hebben.

- Nu de Rooms-katholieke kerk nauwelijks nog pastorale werkers benoemt, verdient het aanbeveling om het beroepsperspectief van deze beroepsgroep op korte termijn te verkennen. Tegen deze achtergrond zou nog eens kritisch naar het programma gekeken kunnen worden vanuit de vraag of de verschillende klassiek theologische vakken nog wel zo relevant zijn voor de hedendaagse docent of geestelijk verzorger.
- Maak de scholing van docenten minder vrijblijvend; neem in een professionaliseringsplan ook de versterking van de expertise op daar waar het de beoordeling van het eindonderzoek betreft én de professionalisering van de leden van de toetscommissie. Zorg voor trainings- en studietijd voor docenten opdat de implementatie van verbetermaatregelen succesvol kan verlopen. Dit is des te meer een punt omdat de werkdruk van docenten hoog is.
- Splits de functie van stagecoördinator en examinerator.
- Wat betreft het praktijkgericht onderzoek: formuleer een eenduidig gedeelde visie op wat praktijkonderzoek als afsluiting van de bachelorfase inhoudt. Gaat het om onderzoek van het eigen functioneren in de praktijk of gaat het om een probleem dat door beroepsbeoefenaren erkend wordt als een significant probleem.
- Baken het afstudeerwerk realistisch af. Geef studenten meer tijd in de afstudeerfase voor het uitvoeren en afronden van hun onderzoek opdat zij in staat het onderzoek uit te voeren conform de eisen die de opleiding stelt.
- Voorkom versnippering in het programma door meer homogeniteit in de studiehandleidingen aan te brengen.
- Beschrijf nauwkeuriger, bijvoorbeeld in *rubrics*, wanneer een eindwerk als onvoldoende wordt beoordeeld.

BIJLAGE I Scoretabellen

Scoretabel paneloordelen Fontys hogescholen hbo-bachelor Godsdienst en Pastoraal werk voltijd / deeltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	V
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	V
Standaard 3. Toetsing	V
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	O
Algemeen eindoordeel	O

Scoretabel paneloordelen Fontys hogescholen leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in Godsdienst voltijd / deeltijd	
Standaard	Oordeel
Standaard 1. De beoogde eindkwalificaties	V
Standaard 2. Onderwijsleeromgeving	V
Standaard 3. Toetsing	V
Standaard 4. Gerealiseerde eindkwalificaties	-
Algemeen eindoordeel	-

BIJLAGE II Programma

Auditprogramma Beperkte Opleidingsbeoordeling

Godsdienst en Pastoraal Werk (GPW) en Leraar Godsdienst Levensbeschouwing (LGL) – FHTL – Fontys Hogescholen

Varianten: voltijd en deeltijd

Locaties: Utrecht (FHTL)

Datum: 4 december 2015

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
08.15 – 08.30		Inloop & ontvangst auditteam		
08.30 – 09.15		Intern overleg auditteam	Auditpanel	
09.15 – 10.00		Presentatie en gesprek management Yvonne Visser, directeur Eric Luijten, adjunct-directeur		Presentatie door FHTL over de opzet van de opleidingen GPW en Leraar Godsdienst Levensbeschouwing FHTL + gelegenheid auditpanel tot het stellen van vragen over eigenheid opleidingen – relatie opleidingen tot elkaar – ambities – hbo-niveau – relatie beroepenveld – internationalisering – onderzoeksdimensie – personeel
10.00 – 11.00		Docenten FHTL Hans Jonker Jos de Pater Willien van Wieringen Marieke Maes Marieke Milder Melanie Broos-Haafwee		inhoud en vormgeving programma's – eigen inkleuring programma's – keuze werkvormen – onderzoekslijn – stage – internationale component – beoordelen en toetsen – borging niveau – aansluiting instromers – relatie docenten beroepenveld – eigen deskundigheid docenten – opleidingsspecifieke voorzieningen
11.00 – 11.15		pauze		

Tijd	Lokaal	Gesprekspartners (incl. namen en functies)	Auditpanel	Gespreksonderwerpen
11.15 – 12.00		Studenten FHTL (6 gesprekspartners gespreid over de twee opleidingen en de varianten, inclusief vertegenwoordigers vanuit de opleidingscommissie) Imre Copier (prop vt) Nadine van der Wagt (propedeuse DT) Bernadette Dullens (hoofdfase DT GPW) Danny Hakvoort (hoofdfase DT GPW) Joël Valk (hoofdfase DT LGL) Marijke Sarot (startbekwaamfase VT LGL) Lianne van Oosterhout (startbekwaamfase DT GPW, OC Ba GPW)		kwaliteit en relevantie programma's - studeerbaarheid - aansluiting - toetsen en beoordelen - kwaliteit docenten - opleidingsspecifieke voorzieningen – eigen producten
12.00 – 12.30		Examencommissie/toetscommissie FHTL Willien van Wieringen (voorzitter) Jos de Pater (secretaris) Mariëtte Snijder (extern lid TST)		Bevoegdheden en taken examencommissie en toetscommissie - rol in de interne kwaliteitszorg toetsing en beoordeling - feitelijk uitvoering -
12.30 – 13.00		Lunch auditpanel		
13.15 – 13.45 (parallelsessie)		Open spreekuur docenten en studenten FHTL	deel Auditpanel	
		bestuderen documenten FHTL / rondje door het gebouw	deel Auditpanel	
13.45 – 14.30 (parallelsessie)		Werkveld GPW/LGL FHTL Ryan van Eijk (GPW justitiepastoraat) Heleen van Reep (GPW parochiepastoraat) Jorrit de Boer (LGL docent)	deel Auditpanel	contacten met de opleidingen over onder andere: actuele ontwikkelingen en doorvertaling naar programma's - andere wensen vanuit het werkveld – eigen inkleuring opleidingen - stage en begeleiding – onderzoekcomponent – niveau
		Alumni GPW/LGL FHTL Frans Lutters (LGL) Johnny Tran (GPW)	deel Auditpanel	o.a. kwaliteit en relevantie van de opleidingen (programma, docenten) - functioneren in de praktijk of vervolgopleiding
14.30 – 14.45		bepaling pending issues		
14.45 – 15.15		<i>optioneel: pending issues</i> <i>alle gesprekspartners zijn hiervoor aanwezig</i>		
15.15 – 16.00		intern overleg Auditpanel		bepaling beoordeling
16.00		terugkoppeling: alle belangstellenden zijn welkom		

Werkwijze

Bij de beoordeling van de betreffende opleidingen is uitgegaan van het door de NVAO vastgestelde "Beoordelingskader accreditatiestelsel hoger onderwijs" van 19 december 2014. Daarin staan de standaarden vermeld waarop het panel zich bij de beperkte opleidingsbeoordeling van een opleiding moet richten en de criteria aan de hand waarvan het panel zijn oordeel over de opleiding moet bepalen.

Op basis van de door opleiding geleverde documentatie heeft het auditteam zich een beeld kunnen vormen van de primaire en secundaire processen van de voltijd en deeltijd varianten.

De visitatie was gericht op een verificatie van de bevindingen uit de documentenanalyse en het verkrijgen van aanvullende informatie over de inhoud van het programma. Dit geschiedde door gesprekken met vertegenwoordigers van de opleiding, studenten en het werkveld, die waren te kenschetsen als 'gesprekken tussen vakgenoten'.

De verificatie door het auditteam geschiedde door verscheidene malen hetzelfde onderwerp met verschillende geledingen te bespreken en aan de hand van additionele documentatie en - daar waar het de huisvesting en de materiële voorzieningen betreft- ook door eigen waarneming.

Na overleg met de betreffende opleiding heeft het auditteam met in achtneming van de daartoe strekkende regels van de NVAO en op basis van zijn documentanalyse en de daaruit voortvloeiende specifieke aandachtspunten de keuze van de gesprekspartners vastgesteld.

Een open spreekuur maakte deel uit van het programma. Het auditteam heeft geconstateerd, dat de betreffende opleiding het open spreekuur tijdig en op correcte wijze onder de aandacht heeft gebracht van studenten en medewerkers.

Om te kunnen beoordelen of de beoogde eindkwalificaties worden behaald, heeft het auditpanel een selectie van eindwerken bestudeerd overeenkomstig de NVAO-richtlijn 'beoordeling eindwerken'.

Het oordeel van het auditteam, vastgelegd in een conceptrapport, werd aan de betreffende opleiding(en) voorgelegd voor een toets op eventuele feitelijke onjuistheden.

Beslisregels

Volgens de NVAO-Beslisregels Accreditatie kan een onderwerp 'onvoldoende', 'voldoende', 'goed' of 'excellent' scoren. Hobéon heeft de beslisregels toegepast, zoals deze zijn opgesomd in het 'Beoordelingskaders accreditatiestelsel hoger onderwijs, 19 december 2014'.

Wanneer er sprake is van verschillende varianten van een opleiding (bijvoorbeeld: voltijd, deeltijd en duaal), dan moet uit de beoordeling blijken dat voor elke variant de kwaliteit is gewaarborgd op grond van de standaarden uit het betreffende beoordelingskader om te komen tot een positief eindoordeel over de opleiding.

Indien een opleiding onder één CROHO-registratie wordt aangeboden op meerdere locaties, kan de opleiding alleen voor accreditatie in aanmerking komen als uit de beoordeling blijkt dat elke locatie voldoet aan de in het betreffende kader genoemde kwaliteitsstandaarden.

Beperkte opleidingsbeoordeling

- Het eindoordeel over een opleiding is in elk geval 'onvoldoende' indien standaard 1, 3 of 4 als 'onvoldoende' beoordeeld wordt. Een onvoldoende bij standaard 1 kan niet leiden tot het toekennen van een herstelperiode door de NVAO. Een 'onvoldoende' bij standaard 2 leidt altijd tot een herstelperiode, onafhankelijk van het eindoordeel van het panel.

- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'goed' zijn indien tenminste alle standaarden minimaal voldoende zijn en twee standaarden als 'goed' worden beoordeeld, waaronder in elk geval standaard 4.
- Het eindoordeel over een opleiding kan alleen 'excellent' zijn indien tenminste alle standaarden minimaal 'goed' worden bevonden en twee standaarden als 'excellent' worden beoordeeld, waaronder in elk geval standaard 4.

BIJLAGE III Lijst geraadpleegde documenten

- Kritische reflectie opleiding leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad Godsdienst en hbo-bachelor Godsdienst en Pastoraal werk.
- Domeinspecifiek referentiekader en de eindkwalificaties van de opleidingen.
- Schematisch programmaoverzichten.
- Inhoudsbeschrijving (op hoofdlijnen) van de programmaonderdelen, met vermelding van
 - eindkwalificaties, leerdoelen, werkvormen, wijze van toetsen, literatuur (verplicht / aanbevolen), betrokken docenten en studiepunten.
- Onderwijs- en examenregeling – OER.
- Overzicht van het ingezette personeel:
 - naam, functie, omvang aanstelling, graad en deskundigheid.
- Overzichtslijst van *alle* eindwerken van de laatste twee jaar (of van portfolio's / werkstukken waaruit het door de student bereikte eindniveau kan worden afgeleid).
- Toetsopgaven + beoordelingscriteria en normering (antwoordmodellen) en een representatieve selectie van gemaakte toetsen (presentaties, stageverslagen, assessments, portfolio's e.d.) en beoordelingen.
- Representatieve selectie van handboeken en overig studiemateriaal.

Het auditpanel heeft de volgende eindwerken bestudeerd¹²:

Aantal	Studentnummer	Opleiding
1	2195013	GPW
2	2189097	GPW
3	2155778	GPW
4	2062364	GPW
5	2088893	GPW
6	2177625	GPW
7	2039090	GPW
8	2151380	GPW
9	2138113	GPW
10	2006506	GPW
11	2152853	LGL
12	2193885	LGL

¹² Om redenen van privacy zijn hier uitsluitend de studentnummers weergegeven. Namen van de afgestudeerde studenten en de titels van de eindwerken zijn bekend bij de secretaris van het auditpanel.

BIJLAGE IV Overzicht auditpanel

Samenstelling, expertise en korte functiebeschrijvingen (cv's) van voorzitter, leden en secretaris.

Expertise	Auditing en kwaliteitszorg	Onderwijs en toetsing	Werkveld	Vakinhoud	Internationaal	Studentzaken
Panelleden						
Voorzitter Drs. R. B. van der Herberg	x	x				
Deskundige Dr. P. Vermeer		x		x	x	
Deskundige Dr. P.I.M. de Haan		x	x	x	x	
studentlid A. Bolhuis						x
secretaris Drs. G.W.M.C. Broers	x					

Korte functiebeschrijvingen
De heer Van der Herberg is partner bij Hobéon en heeft ruime ervaring met audits voortgezet en hoger onderwijs; voorheen rector van een grote onderwijsorganisatie in het voortgezet onderwijs.
De heer Vermeer is Universitair Docent (UD) empirische religiewetenschappen, Faculteit der Filosofie, Theologie en Religiewetenschappen aan de Radboud Universiteit en vakdidacticus Levensbeschouwing aan de Radboud Docentenacademie.
de heer de Haan is sinds 2014 directeur Lerarenopleidingen vo en opleidingen Theologie en Levensbeschouwing Hogeschool Windesheim; tevens partner in Kadans, bureau voor levensbeschouwing en cultuur. Voorheen docent en manager Theologische opleidingen bij diverse hogescholen.
Mevrouw Bolhuis behaalde in 2015 haar docentendiploma Godsdienst/Levensbeschouwing aan de Christelijke Hogeschool Windesheim Zwolle.

G.W.M.C. Broers is NVAO getraind secretaris d.d. oktober 2010

Op 14 oktober 2015 heeft de NVAO goedkeuring gegeven aan de samenstelling van het auditpanel t.b.v. de beoordeling van de opleidingen leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad Godsdienst en de hbo-bachelor Godsdienst en Pastoraal werk van Fontys Hogescholen – Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing, onder nummer 004278.

De door alle panelleden ondertekende onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaringen zijn in het bezit van de NVAO. In deze verklaring verklaren de panelleden gedurende tenminste vijf jaar voorafgaand aan de audit geen zakelijke noch persoonlijke binding te hebben gehad met de betrokken instelling -anders dan die in het kader van de werkzaamheden als lid van het auditpanel van het Evaluatiebureau-, die een onafhankelijke oordeelvorming ten positieve of ten negatieve zou kunnen beïnvloeden.

Strategische dienstverlener voor kennisintensieve organisaties

Lange Voorhout 14
2514 ED Den Haag

T (070) 30 66 800

F (070) 30 66 870

E info@hobéon.nl

I www.hobéon.nl